

Katsauksia ja keskustelua

Finanssipolitiikalla elvyttäminen - SITRAn kursseilla ja vähän todellisuudessakin

AUGUST LEPPÄ

Johdanto

Pertti Kukkonen arvioi PTT:n Katsauksessa 2/1994 finanssipolitiikan mahdollisuuksia elvyttämiseen nyky Suomessa ja toteaa mahdollisuudet olemattomiksi ja tavoiteltuun nähden jopa päinvastaisiksi. Lähtökohta Kukkosella on se, että syrjäytysvaikutuksen paino on kysyntävaikutusta suurempi tilanteessa, jossa valtio on velkaantunut. So far so good, mutta samaan hengenvetoon Kukkonen tuomitsee valtiovarainministeriön KESSU-mallin kelvottomiksi juuri vähäisen syrjäytysvaikutuksen vuoksi. SITRAn kurssi, jossa KESSUa käydetään, menee saman pesuveiden mukana. Syrjäytysvaikutus niin todellisuudessa, teoriakehittelmissä kuin mallikehikoissakin on Kukkosella analyysia monisyisempi. Koulutustilaisuuksissa SITRAn kursseilla, kuulijakunnan reaktio on syvä epäusko KESSU-mallin "aitojen" simulointitulosten paljastamaan FIPO:n tehottomuuteen. Ts. pari mallintamista ja koulutuskuvioita valaisevaa kommenttia on paikallaan.

Sinänsä huoli FIPO:n tehosta on paikallaan. Valtion velkaan sisältyvät riskit ovat olemassa, mutta kenties ongelma johtuu arvaamattoman

tulevaisuuden riskeistä. Kukkosella argumentoinnilla ei vielä todisteta koron syrjäytysvaikutusta suuremmaksi kuin julkisten menojen kysyntävaikutus kun pääasiallinen argumentti on, että se on suurempi ja todisteet siinä, että menopäätöksistä on syntynyt korkopiikkejäkin. Edelleen KESSU väärin ajattelutapojen syntipukkinä on harhalaukaus. Vuosia on KESSU:n kanssa tehty Kukkosella toivomalla tavalla, korko ja korkovaikutukset on poimittu Stetsonista.

Finanssipolitiikka eri kehikoissa

Unohdetaan aluksi aikaperspektiivi ja odotukset ja aloitetaan yksinkertaisesta keynesiläisestä maailmasta säännellyllä korolla. Siinä julkisen alijäämän kasvu lisää kokonaiskysyntää. Ekspansio saa lisävauhtia kerrannaisvaikutuksista, odotusarvo vaikutuksen suuruudelle on yli ykkösen oleva multiplikaattori. Eli kun julkisia menoja lisätään prosentilla BKT:sta nousee BKT yli prosentilla.

Puhdas kysyntävaikutus riippuu ekspansioon kohdentamisesta ja disaggregoidussa kehikossa voidaan vertailla vaikutuksia. Kysyntäerien tuontisisältö on olennainen kertoimen määrääjä

eli esim. pienipalkkaisten virkamiesten palkkaaminen tuovat paljon työllisyys- ja tuotanto-vaikutuksia.

Syrjäytysvaikutus saadaan kehikkoon ilman rahamarkkinoitakin. Mikäli kysynnän lisäys siirtyy hintoihin eliminoituu julkisen ekspansioon vaikutus osaksi joko kysyntäinflaation tai palkkakustannusten kautta. Ulkomaankaupan hintajoustopot ja palkkayhtälön kertoimet ratkaisevat silloin FIPO:n tehon.

Siirrytään lähemmäksi todellisuutta tuomalla ajattomaan ja edelleen suljettuun talouteen korko. Kysynnän lisäys nostaa korkoa ja sitä kautta kysyntä leikkaantuu. Kokonaisvaikutus riippuu koron kertoimesta tulonkäyttöyhtälöissä.

Avataan sitten rajat, mutta jätetään valuuttakurssi kiinteäksi. Tässä maailmassa, jossa usko valuuttakurssin kiinteyteen on vankka ja korkotasoa kaikissa maissa sama, eliminoivat korkeiden korkojen suuntaan siirtyvät pääomavirat korkotason nousun ja syrjäytysvaikutus katoaa. Finanssipolitiikalla on jälleen tehoa. Jos sitten vapautetaan valuuttakurssien kiinteytys, tuo alijäämän kasvattaminen kohonneen koron myötä maahan rahaa ja valuuttakurssi pyrkii nousemaan. Vastaavasti hintakilpailukyky kärsii, nettovienti pienenee ja tuotantoon syntyy syrjäytysvaikutus ja FIPO:n teho taas katoaa. Lisää tehoa saadaan, jos oletetaan keskuspankin pyrkivän pitämään korkotasoa ennallaan alijäämien kasvaessa. Tilanne purkautuu valuutan heikkenemisen myötä ja FIPOlle saadaan lisätehoa keynesläiseen analyysiin verrattuna ainakin joksikin aikaa. Jos vielä inflaatio kurssin devalvoituessa pysyisi ennallaan syystä tai toisesta, olisi kasvusykäys suurempi. Tässä kehikossa korko määräytyy rahan kysynnän ja tarjonnan kautta, talouspolitiikan uskottavuudesta ei välitetä eikä rahamarkkinoilla spekuloida odotuksilla.

Kokonaisuutena FIPO on tällaisessa maail-

massa korkeintaan tehotonta, negatiivinen vaikutus jää viipeiden ja estimoitujen kertoimien varaan. KESSU IV mallin aikoinaan estimoitu muoto vastaa kiinteäkurssista tapausta, jossa pääomantuonti ei kokonaan estä kysynnän lisäyksestä johtuvaa korkotason nousua. Vapaasti simuloituna endogeenisella korolla ja 80-luvun todellisuudesta estimoituna rahamarkkinoiden syrjäytysvaikutus kääntää pysyvän ekspansioon vaikutuksen negatiiviseksi noin kymmenessä vuodessa. Tältä osin on syytä yhtyä Kukkosen toteamukseen vähäisestä syrjäytysvaikutuksesta. Onko se liian hidas koulutustilannetta ja todellisuutta varten, siihen palataan vielä.

Aika ja odotukset

Siirryttäessä staattisesta todellisuudesta ajassa liikkuvaan ja odotuksilla pelaavaan maailmaan muuttuvat vaikutukset. Nykyiset menopäätökset koskettavat tulevia alijäämiä ja korkoja, inflaatio-odotukset eivät enää muotoudu kuluvan periodin kehityksestä vaan markkinoilla on muistinkin lisäksi muitakin arvioita ja näkemykset talouden toimintakyvystä heijastuvat rahoitusjohtajien päätöksiin. Oma taiteenlajinsa on näiden ajassa liikkuvien ilmiöiden kytkeminen käyttäytymisyhtälöihin.

Takavuosina ilmaistiin tulevien julkisten alijäämien uhka toteamalla tehtyjen menopäätösten jäävän pysyviksi. Nyt samaan ilmiöön liitetään pitkien korkojen nousu, joka vaikuttaa investointipäätöksiin. Nettovaikutus riippuu käyttäytymisparametreista ja -viiveistä, a priori ei sitä voi päätellä. Korolla ja investoinneilla oli ennen viive, mutta välitönkin vaikutus saa empiiristä tukea.

Jos kotitaloudet eivät elä "meidän jälkeemme vedenpaisumus" tyyliin saadaan verotuksen kautta lisää kontraktiivisia vaikutuksia. Niin nykyinen kuin tulevakin velka on maksettava

verovaroilla ja rationaalinen kuluttaja ottaa tulevat veronkorotukset huomioon päätöksissään. Toki, jos usko siihen, että valtion menojen lisäksi ekspansion kautta parantaakin valtion rahoitusasemaa, on riittävän vahva, on vaikutus päinvastainen. Yleensä yleinen mielipide ei usko verokertymän kasvavan verotusta keventämällä.

Kolmas ajassa liikkuva syrjäytysuhka kulkee nimellä lainahanojen sulkeutuminen. Toisin sanoen julkisella alijäämällä on piste tai katto, jonka jälkeen lainaajien käyttäytyminen muuttuu. Tällä uhalla on menestyksellisesti uhattu, mutta pisteen paikkaa ei luotettavasti tiedetä. Pisteen etsintää harvat haluavat jatkaa, mutta toisaalta uhkailuilla on tapana kuluu, kuten kaikki lastenkasvattajat tietävät. Odotukset ja uskottavuus ovat nousseet niin vahvasti pinnalle talouspoliittisessa argumentoinnissa, että odottaa sopii jonkun vetävän esiin synkän ja epäluuloisen suomalaisen luonteen talouskriisin selittäjänä.

Kukkosen tekstistä syntyy vaikutelma, että olennainen syrjäytysvaikutus liittyisi tähän kolmanteen tekijään eli lainanoton olennaiseen vaikeutumiseen tietyn rajan jälkeen. Jos tässä yhteydessä viitataan KESSU-mallin syrjäytysvaikutusten heikkouteen, ollaan mielestäni väärillä jäljillä. Tai ainakin asetetaan mallinrakentajat kovan vaatimuksen eteen; malliin on rakennettava mekanismi, joka ennustaa tuon kriittisen pisteen, jonka jälkeen koron määräytyminen ja/tai koroista syntyvä syrjäytysvaikutus muuttuu ja ylittää menoista syntyvän kysyntävaikutuksen. Ajatuskuvio on löysästi otettuna järkevä, mutta malliyhtälöitä varten tarvittaisiin tiukempaa resonointia.

Käytettävissä olevalla historialla on vielä vaikea sitovasti todistaa alijäämästä johtuvan korkojen syrjäytysvaikutuksen nousseen menojen kerroinvaikutusta suuremmaksi, vaikka tut-

kimustulokset eräistä maista tätä tukevatkin. Riski ja todennäköisyys siihen on ollut suuri ja kun lisätään riskiin kertaluokkaa suuremmat ongelmat kriittisen pisteen ylityksen jälkeen, on Kukkosen yksikantainen toteamus syrjäytysvaikutuksen ja kerroinvaikutuksen suhteesta ymmärrettävissä. Velkaantumisen lisäksi Suomen lama on muiltakin osin ollut poikkeuksellisen kova ja sillä on ollut kysyntään suurempiakin vaikutuksia kuin korkojen kautta. Lamaan liittyvät muut odotukset pitäisi eliminoida kun arvioidaan korkojen kautta syntyvää syrjäytysvaikutusta.

Synkeitä odotuksia löytyy muualtakin kuin julkisista alijäämistä. Inflaatio-odotuksia ruokkii vanha tulopoliittinen perinne. Potentiaalinen syrjäytysuhka löytyy myös työmarkkinoilta mikäli työttömien armeijasta merkittävä osa onkin jo syrjäytynyt jolloin palkkayhtälössä vaikuttava muuttuja onkin työttömyyden muutos eikä taso. Kasvun käynnistäminen julkisella ekspansioilla purkautuu silloin hintoihin sekä korkoihin, jos inflaatiotavoitteesta pidetään kiinni.

Todellisten käyttäytymisviipeiden ja odotusten identifiointi ja estimointi on herrassa. Vaihtoehtoja on olemassa mutta valinnoille ei ole yksikäsitteistä valintakriteeriä. On kenties perusteltua väittää, että 90-luvulla odotusten painoarvo olisi kasvanut markkinavoimien esiinmarssin myötä. Markkinavoimien merkitys ei tee niiden odotuksista helpommin ennustettavia tai rationaalisempia. Korkojen tuottokäyrän asennolle on olemassa useampia selityksiä ja varsinainen selitys saattaakin olla fundamentaalien ja talouspolitiikan päätösten kannalta irrelevantti Ruotsin läheisyys. Tuotto- ja inflaatio-odotukset ovat jotenkin arvioitavissa ja julkinen alijäämä myös, mutta uskottavuus valtion velan hoidossa hyvänakin selittäjänä on vaikeasti istutettavissa finanssipoliittiseen simulointimalliin. Yhtä hankalaa on eksplisiitti-

sesti mallintaa ilmeisesti varsinaista vaikutuskanavaa eli ekspansiivisesta finanssipolitiikasta aiheutuvaa valuuttakurssin heikkenemistä. Edellä esitetty teoriakehittelmä lähtee kurssin vahvistumisesta, mutta ilmeisesti markkinat tietävät ekspansioon lisäävän inflaatiota ja muistavat menneisyydessä vaihtotasevajeita (johon ekspansio myötävaikuttaa) paikatus delvalvaatiolla. Turmiollisen inflaation odotus painaa sitten valuuttamarkkinoilla enemmän kuin koron nousun tuoma houkutus. Yksi mahdollisuus on tulkita valuutan oikea arvo vaihtotaseen tasapainoon johtavaksi kurssiksi, tavaltaan vaihtotaseen hinnaksi muotoutuu se sitten markkinoilla tai talouspolitiikan tavoitteiden kautta.

KESSU:n ominaisuudet ja FIPOreaktio

KESSU IV:n syrjäytyskanavien kartoittaminen on lumipallojen säilömistä pakastimessa, KESSU V on tulossa. Suuren yleisön mielikuva kormalle on kuitenkin niin arkaainen, että korjataan edes jotain. 80-luvun aineistolla aikoinaan estimoidussa mallissa rahamarkkinoiden käyttäytymisessä on ollut ongelmia, jotka on sivuutettu eksogenisoinnalla rahamarkkinat. Investointi- ja kulutusyhtälöiden korkokertoimet ovat nekin 80-luvulta ja niihinkin on käytetty sormituntumaa. Edelleen julkisiin menoihin liittyy muitakin syrjäytysvaikutuksia.

Marginaalisia syrjäytysvaikutuksia sisältyy ulkomaankauppaan mallin eräissä versioissa. SITRAN kurssin malliversiossa tuonnin lyhyen ajan kysyntäjousto on yli ykkösen. Toisin sanoen kotitalouksien kulutuskysynnästä tuontia isompi osa vuotaa ulos. Julkisessa kysynnässä vaikutus on vähäisempi ja kotimaista tuotantoa oli vanhaan hyvään aikaan viina ja tupakka, mutta niihinkin taitaa purra nykykehitys. Entistä enemmän kysyntävaikutuksista

vuotaa tuontiin. Vastaavasti viennin puolella vaikuttaa KESSUssa vientikapasiteetin siirtymisestä kotimaisen kysynnän palvelukseen.

Mallin palkkayhtälö muoto tekee palkkatasosta vain osittaisen sopeuttajan. Työttömyysasteen kerroin ja työn kysyntäyhtälöiden hintajoustot eivät historiasta estimoituna riitä tasapainottamaan työmarkkinoita ja näin kysynnänlisäys lisää kulutuskysyntää palkkatulojen kautta. Vaikutusketju sopii 80-luvun historiaan eikä 90-luvun estimaatteja ole vielä arkikäytössä.

Ammoin unohdetussa KESSU IV:n rahamarkkinahokossa syrjäytyksen tehon määrittäjä oli vuotokerroin ulkomaisille pääomaliikkeille. Vuotokerroin päästi noin 60 prosenttia tehosta neutraloitumaan pääomavirtojen kautta. Kyseessä on empiirinen estimaatti, joka finanssipolitiikan tehoa käytännössä arvioitaessa pitäisi miettiä joka kerta.

KESSU:n varsinainen selitys korkotasolle politiikkasimuloinneissa oli kiinteällä valuuttakurssilla vaihtotase. Yksityiskohtissa ja nykytilanteessa myös kelluvien kurssien takia tervehdä järkeä joudutaan käyttämään suhteellisen paljon niin kursseilla kuin käytännössäkin.

Koulutustilaisuuden reunaehdot

Parin tunnin koulutustilaisuudessa apuvälineenä käytetyltä mallilta edellytetään osin erilaisia ominaisuuksia kuin elävän elämän talouspoliittisten suositusten sorvaamisessa. Toiseksi koulutustilaisuuksien arvioijien mielikuva asioista perustuu usein kymmenen vuoden takaisiin muistikuviiin. Sama ilmiö löytyy tuon ns. elävän elämän puolelta; yleinen käsitys näyttää olevan, että valtiovarainministeriön ennusteet perustuisivat mallisukupolvia sitten käytettyyn makromalliin. Paradoksaalista tässä valossa on, että olennainen reunaehto koulutustilanteessa

on apuväline eli makromallin uskottavuus.

Mallin käytön ja SITRAn harjoitustilanteen ymmärtämiseksi on kuvio syytä hahmottaa historiaa myöten. Kaksiviikkoisella talouspolitiikan johtamiskurssilla käytetään ns. talouspoliittiseen harjoitukseen nykyään n. 12-15 tuntia, takavuosina kymmenen vuotta sitten n. 5-7 tuntia. Alun perin harjoituskuvio liittyi selvästi finanssipolitiikan prosessin iterointiin, tehtiin budjetti, KTS-skenaariot ja perittiin tai vapautettiin suhdannetalletuksia kulloisestakin tilanteesta riippuen. Tällä hetkelläkin yhteys on selvä, talousarvioesitys tehdään ja kehyksistä päätetään, mutta tämä kaikki arvaamattomien rahamarkkinoiden huohottaessa niskaan. Olen näistä on, että talouspoliittisten linjaratkaisujen ja suhdannepolitiikan lisäksi pureudutaan jopa momenttitasolle budjetin valmistelussa ja että työ- ja rahamarkkinat pyritään todellisuuden simuloinnissa ottamaan huomioon nykyisen mukaisina, ei historiallisina. Harjoitustavoitteena on hallita talouspolitiikan kokonaisuus pohjatiiedoista riippumatta.

Talouspolitiikan johtamiskurssien osallistujakunta vaikuttaa myös harjoituksen luonteeseen. Perinteinen tavoite luoda toimiva keskusteluyhteys eri intressipiirien välille merkitsee, että kurseille tulevien poliitikkojen, yritysjohtajien, virkamiesten, journalistien ja etujärjestöihmisten on mieltävä harjoitustilanne riittävästi. Kurseilla on enemmän päätöksentekijöitä kuin tutkijoita ja elävässä elämässäkin tarvitaan enemmän yksikäsitteisiä päätöksiä kuin kaksikäsitistä ekonomistipohdintaa. Vaihtoehtojen olemassaolo on tunnustettava, mutta joku valinta on tehtävä harjoitusestradilla. Jos ricardolaisen kulutusfunktion relevanssin testaamiseen käytetään puolikin tuntia päätyemättä muuhun kuin toteamukseen, että on joku näinkin ajatellut mutta empiria ei sitä tue enempää kuin muitakaan lähtökohtia, on harjoitus mene-

tetty.

Ollakseen perusteltu osa kurssiohjelmaa, harjoituksen on tuettava oppimistapahtumaa, itseoivaltamista ja kokonaisuuksien hallintaa. Harjoitustapahtuman on oltava uskottava, niin sisällön, välineiden kuin tulostenkin suhteen, muutoin herää torjunta. Uskottavuus taas lähtee useastakin tekijästä, joista ei ehkä pienin on superministeriön tausta.

Uskottavuudella on psykologinen tausta. Kallontutistajat näkevät asiat ehkä toisin, seuraava teksti perustuu vuosikymmenen kokeemukseen. Tukeakseen kurssin antia harjoituksen on tuettava kohtuullisessa määrin vallitsevaa käsitystä talouspoliittisesta tilanteesta mutta annettava eväitä kriittiselle arvioinnille. Pelkkä kriittisyys johtaa torjuntaan riippumatta siitä kuka oli oikeassa. Toisaalta idänkaupan romahdus ja 200 000 työttömän harjoitusohjat herättivät viitisen vuotta sitten naureskelua ja mallin pilkkaamista.

Toiseksi kokemuksen mukaan ajan henki liikkuu talouspoliittisessa keskustelussakin. Ongelmat ja ratkaisut ovat ajankohtaan sidottuja, että vastavirtaan uiminen on turhaa. Kun säästäminen on päivän sana, on menoja supistamalla saatava lisää työpaikkoja aikaan, muutoin laskentakehikko on väärä. Yleinen mielipide sietää muutaman häirikön, mutta varsinaiseen keskusteluun harvoin pyritään. Ns. keskustelun sekavuus ei johdu makromallien tuloksista, kyse on erilaisten näkemysten teilaamisesta yleisen mielipiteen vastaisina.

Edelleen yksinkertaiset, yksikäsitteiset ja osin ennakkokäsityksiä tukevat tulokset ja ratkaisut tukevat uskottavuutta ja oppimistapahtumaa. Yksikäsitteisyydellä tarkoitan sitä, että ratkaisun linja ja painopiste on selvästi ymmärrettävissä. Harjoitusratkaisujen markkamäärät ovat epäolennaisia, politiikan suunta on olennainen asia. "Oikean" eli odotusten suuntainen

nettovaikutus on uskottavampi kuin päinvastainen tulos, etumerkistä on harjoitustilanteessa vaikea keskustella, suuruusluokka on aina perusteltava.

Harjoitustilanteen finanssipolitiikan uskottavuuteen palaten kuulijoiden joukosta ja näin myös luennoitsijoina esiintyvien piiristä löytyy sekä velkaelvytykseen että korkoelvytykseen uskovia. Edellä ei ole kiistetty julkisten menojen kysyntävaikutuksia, joillakin ehdoilla ne ovat olemassa. Vastaavasti korkotason ja menopäätösten joskus vähemmän rationaalinen yhteys on tiedossa. Molempien tulosten esittäminen yhtä aikaa tukee uskottavuutta kunhan keskustelussa tuodaan esiin erilaiset lähtökohdat. Lyhytaikainen kysyntävaikutus ja investointiodotusten kautta hitaammin vaikuttava korkopiikki mahtuvat samaan simulointiin ja kaikki ovat tyytyväisiä.

Sama kaksikäinen ratkaisu voidaan tehdä vaiheittain tuomalla eri suuntaiset vaikutukset esiin asteittain. Vaikutelma auttaa ymmärtämään kunkin ilmiön vaikutussuhteita. Opetuksen tarkoituksena ei ole kertoa oikea FIPOn multiplikaattorin arvo vaan keskeiset vaikutussuhteet painoarvoineen.

Uskottavuuteen olennaisesti vaikuttava tekijä on tasapuolisuus. Niin kauan kuin laissa määriteltyä oikeaa talouspolitiikkaa ei ole ja mielipiteenvapaus vallitsee, merkitsee hallituksen talouspolitiikan kritiikitön tukeminen särkeä uskottavuuteen. Suurempi säröstä tulisi, jos valinta olisi ehdottomasti päinvastainen. Ilmiö on sama kuin SITRAn luennoitsijoilla, joilla on ministeriötausta. Tarina ei ole uskottava, jos siitä ei käy ilmi taustan virallinen kanta eikä myöskään, jos se esitetään kritiikittä ja ilman vaihtoehtoja.

Uskottavuuteen vaikuttaa myös harjoitussimulointien vaikuttavuus. Lavashowta pitää olla ja tulosten mieluummin suuria ja vaikuttavia

kuin varovaisia. Ihminen on aina tyytyväinen saatuaan jotain aikaan, odotukset kurseilla ovat talouspolitiikan tehon suhteen suuret ja uskottavuus (mallin, ei oman ratkaisun) kärsii, jos päivän tulos on vain 100 uutta työpaikkaa kun odotukset olivat 100 000. Samaa odotusten suuruutta ja epärealistisuutta löytyy elävästäkin elämästä, 200 000-300 000 hengen työllisyysohjelmat eivät ole harvinaisia.

FIPOn tehoon siirrettynä harjoitustilanteen korkoreaktio valitaan mieluummin yläkanttiin ja sen vaikutukset kertoimia manipuloimalla vielä enemmän yläkanttiin, se kuuluu pelin henkeen. Mallin kaatuminen lainahanojen tukkeutumisen vuoksi sopisi myös, mutta toisaalta jotain tuloksia on esitettävä.

Kurssiharjoitusten lähihistoria

Talouspolitiikan kurssien harjoitus 10 vuotta sitten oli yhtä yksinkertaista kuin sen ajan talouspolitiikkakin. Kolmen harjoitusryhmän tehtäväksiänto oli selkeä maailmassa vailla ilkeitä rahamarkkinoita ja markkinataloutta yli rajojen. Sosiaalista asennetta korostava ryhmä poltti rahaa vailla muita rajoitteita kuin oma uskottavuus. Yritysyvälinen ryhmä devalvoi ensi töikseen ja pisti seuraavaksi palkka- ja hintasulun päälle ja edisti kaikin voimin kilpailua. Ja kolmas ryhmä yritti tasapainotella ja keksii jotain omaperäistä.

Rahamarkkinat tulivat kuitenkin mukaan kuvaan SITRAn harjoituksessakin. 80-luvun lopulla elettiin eksogeenisen koron maailmassa ja arvailtiin koron muuttuvan Pankin vaikutuksesta. Vuosikymmenen lopussa ministeriön mallissa korkotaso muuttui endogeeniseksi jos kohta pitkiltä ominaisuuksiltaan turhan arvaamattomaksi. Simulointijakso pidettiin laskelmissa sopivan lyhyenä, jotta korkoreaktioiden arvaamattomuus ei olisi pilannut sytjäytysvai-

kutuksen oikean suunnan tehoa. Korkoreaktioihin pistettiin odotusten ollessa yritysmönteisiä 50 % lisää ruutia ja palkansaajien puolustajille vähän vähemmän mutta otettiin se ajan kanssa takaisin. Näin arvioitiin KESSUn syrjäytysvaikutus nousun vuosina, kun vuotokerron rajalla oli vielä suhteellisen pieni. Toisin sanoen kotoista talouspolitiikkaa tehtäessä korkotasoon vaikuttivat etupäässä kotoiset reaktiot, ekspansio nosti rahan kysyntää eikä rajan takaa vuotanut tarpeeksi rahaa koron nousun neutraloimiseksi. Oleellinen ongelma oli tietenkin korkotasoa heikko vaikutus investointipäätöksiin.

Kun tuotanto sukelsi alas ja korot nousivat pilviin jouduttiin harkitsemaan näkyvämpää esimallia KESSUn täydentämiseksi. Kymmenien prosenttiyksiköiden korkomuutokset näet uskotaan ja hyväksytään vain lähtökohtalettamuksina, ei mallilaskelman tuloksina. Stetsonmenetelmällä saatuna koron nousu 25 prosenttiin on uskottava, mallituloksena ei, koska mallit nyt yleisen uskomuksen mukaan ovat varovaisia. Johtamiskurssin harjoituksiin ilmestyi Mr. Markkinavoima, jonka reaktioista ei ollut valitusoikeutta. Korot ja kellunnan päivinä myös valuuttakurssi ratkeavat aidon tilanteen mukaan osin rationaalisesti, osin vaistonvaraisesti. Valitusoikeutta on joskus kaivattu, sillä markkinoilla ei ole omaatuntoa eikä moraalia, mutta valitukset ovat jääneet mustan auton takapenkeillä uhkauksiksi saunan taakse viemisestä.

Talouspolitiikan johtamiskurssin syrjäytysvaikutus lähtee siis liikkeelle mallin ulkopuolelta, tehoa muutetaan tarpeen mukaan lisäämällä korollisiin käyttäytymisyhtälöihin lisäpanoksia. Tulos on varmasti yhtä paljon riippuvainen lavashown vetäjästä kuin vuosia sitten estimoiduista käyttäytymisyhtälöistä.

Rahamarkkinat ovat siis harjoituspelissä mukana. Ovatko ne riittävällä painolla, on toi-

nen juttu. Harjoituskuviossa yritetään pysyä ajan tasalla, mutta ennakoiminen on tunnetusti vaikeaa ja muutoksesta kertovien ennusteiden myyminen on joskus vaikeata ennako-odotusten vuoksi. Harjoituksen kautta tuskin välittyy väärää tietoa finanssipolitiikan mahdollisista vaikutussuhteista, mutta vaikutusten kvantifioiminen markoiksi lähtee korvien välistä. Pitkällä tähtäyksellä myös talouden fundamentaaleilla on merkitystä eli, jos talous on rakenteellisesti kuralla, vaikutuskanavat toimivat myös mallissa, vain valuuttakurssi joudutaan kiinnittämään aina uudelleen. Päivittäinen liikehdintä markkinoilla osin nettoutuu vuosimallissa ja osa värinästä on satunnaista informaatiota. Satunnaiseen siinä mielessä, että sille ei voida rakentaa järkevää ja säännönmukaista selitystä. Osa menee uskottavuuden piikkiin ja vaikka sitä pystyttäisiinkin mittaamaan laskemalla yhteen toteutumattomia suunnitelmia ja rikottuja lupauksia, tuntuisi arveluttavalta, että ministeriössä tehtäisiin malliin muuttuja, joka heijastaisi hallituksen uskottavuutta.

Edellä kerrottu harjoitusasetelma pitää paikkansa myös valuuttakurssien suhteen, niissäkin vaikutus syntyy markkinavoimien kautta. Havainnollisuuden vuoksi voidaan tehdä laskelmia, jossa talouden vuorovaikutussuhteita tutkitaan kiinnittämällä keskuspankin politiikka vaikkapa valuuttakurssin pitämiseen ennallaan. Hypoteettisiahan laskelmat ovat joka tapauksessa ja koulutusilanteessa valinnanvapautta on enemmän.

Kun simulointeja tehdään hatusta, hihasta tai ilmaa haistellen, tulosten tai välitulosten valinnassa on käytettävä tervettä järkeä, tiedettävä yleinen ilmapiiri ja huolehdittava uskottavuudesta. Vaikutusten on oltava näyttäviä ja ajattelemaan hätkähdyttäviä ja korkeintaan uskottavuuden rajoilla. Suuruudesta se ei ole kiinni. Mitätön vaikutus devalvaatiosta oli joku vuosi

sitten uskottavuutta rassaava tulos. Lähtökohta-oletuksiin ei kiinnitetty huomiota, odotusten vastaiset tulokset olivat mallin vika. Viennin viimeaikainen kehitys ei kaada noita silloisia devalvaatiolaskelmia, sillä palkkakehityksen vaikutus hintakilpailukykyyn selittää aina vaan enemmän vientimenestyksestä.

Asetelmaa uudesta markkinaratkaisusta versus 80-luvun todellisuus voidaan jatkaa. Teollisuusjohteinen keskitetty tuloratkaisu vähäisine palkkaeroineen on kenties tullut tiensä päähän.

Tällä hetkellä, jos aikaa jää, harjoitussimuloinneissa tunnustellaan palkkahaitarin leveyttä. Suunta ja voimakkuus voidaan arvata, mutta enempään ei ole mahdollisuuksia. Tässäkin todellisuuden muutos pakottaa muuttamaan mallin käyttöä niin harjoituskuin todellisessakin tilanteessa. Näin siltä varalta, että joku erehtyisi arvioimaan KESSUn hinta-palkkakytkentöjä 70-luvun alun mallien tulopolitiikan perusteella.